

Кримінальна відповідальність і покарання

Витяг із Кримінального кодексу України (ККУ)

Стаття 22. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність

1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років.

2. Особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (статті 115–117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (стаття 113), бандитизм (стаття 257), терористичний акт (стаття 258), захоплення заручників (статті 147 і 349), зґвалтування (стаття 152), сексуальне насильство (стаття 153), крадіжку (стаття 185, частина перша статей 262, 308), грабіж (статті 186, 262, 308), розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308), вимагання (статті 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 289), хуліганство (стаття 296).

Розділ VIII. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння (Статті 36–43)

Стаття 36. Необхідна оборона

1. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої

особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Стаття 37. Уявна оборона

1. Уявною обороною визнаються дії, пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання.

Стаття 38. Затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення

Стаття 39. Крайня необхідність

1. Не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Стаття 40. Фізичний або психічний примус

Стаття 41. Виконання наказу або розпорядження

Стаття 42. Діяння, пов'язане з ризиком

Стаття 43. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Розділ IX. Звільнення від кримінальної відповідальності (Статті 44-49)

Стаття 45. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

Стаття 46. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.

Стаття 47. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки.

Стаття 48. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки.

Стаття 49. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

1. Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

1) два роки — у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

2) три роки — у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років;

3) п'ять років — у разі вчинення нетяжкого злочину, крім випадку, передбаченого у пункті 2 цієї частини;

4) десять років — у разі вчинення тяжкого злочину;

5) п'ятнадцять років — у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Розділ X. Покарання та його види (Статті 50–64)

Стаття 50. Поняття покарання та його мета

1. Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

2. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

3. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Стаття 51. Види покарань

До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані такі види покарань:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;
- 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 4) громадські роботи;
- 5) виправні роботи;
- 6) службові обмеження для військовослужбовців;
- 7) конфіскація майна;
- 8) арешт;
- 9) обмеження волі;
- 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;
- 11) позбавлення волі на певний строк;
- 12) довічне позбавлення волі.

Стаття 52. Основні та додаткові покарання

1. Основними покараннями є громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі.

2. Додатковими покараннями є позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна.

3. Штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові покарання.

4. За одне кримінальне правопорушення може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу. До основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом.

5. Ухилення від покарання, призначеного вироком суду, має наслідком відповідальність, передбачену статтями 389 та 390 цього Кодексу.

Стаття 56. Громадські роботи

1. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

2. Громадські роботи встановлюються на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин і відбуваються не більш як чотири години на день.

3. Громадські роботи не призначаються особам, визнаним особами з інвалідністю першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби.

Стаття 57. Виправні роботи

1. Покарання у виді виправних робіт встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого. Із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків.

2. Виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, приватних виконавців, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування.

3. Особам, які стали непрацездатними після постановлення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку трьох встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за один місяць виправних робіт.

Стаття 60. Арешт

1. Покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців.

2. Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті.

3. Арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років.

Стаття 61. Обмеження волі

1. Покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці.

2. Обмеження волі встановлюється на строк від одного до п'яти років.

3. Обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої групи.

Стаття 63. Позбавлення волі на певний строк

1. Покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу.

2. Позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною цього Кодексу.

Стаття 64. Довічне позбавлення волі

1. Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк.

2. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, а також у випадку, передбаченому частиною четвертою статті 68 цього Кодексу.

Розділ XI. ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ (Статті 65–73)

Стаття 66. Обставини, які пом'якшують покарання

1. При призначенні покарання обставинами, які його пом'якшують, визнаються:

- 1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення;
- 2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди;
- 2-1) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення;
- 3) вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім;
- 4) вчинення кримінального правопорушення жінкою в стані вагітності;
- 5) вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;
- 6) вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;
- 7) вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведженням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведження з боку потерпілого;
- 8) вчинення кримінального правопорушення з перевищенням меж крайньої необхідності;
- 9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням кримінального правопорушення у випадках, передбачених цим Кодексом.

2. При призначенні покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в частині першій цієї статті.

3. Якщо будь-яка з обставин, що пом'якшує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз врахувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує.

Стаття 67. Обставини, які обтяжують покарання

1. При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються:

- 1) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів;
- 2) вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28);
- 3) вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності;
- 4) вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку;
- 5) тяжкі наслідки, завдані злочином;

- 6) вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини;
- 6-1) вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах;
- 7) вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності;
- 8) вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного;
- 9) вчинення кримінального правопорушення з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством;
- 10) вчинення злочину з особливою жорстокістю;
- 11) вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій;
- 12) вчинення злочину загальнонебезпечним способом;
- 13) вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів.

Стаття 70. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень

1. При сукупності кримінальних правопорушень суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожне кримінальне правопорушення окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань.

Практичні завдання

Завдання 1

(Джерело: с. 178. — Ремех Т. О., Пометун О. І. Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Літера ЛТД, 2017. 224 с.)

У групах установіть, за які з наведених правопорушень особу можуть притягнути до кримінальної відповідальності. Свою думку обґрунтуйте.

Представте результати своєї роботи іншим групам.

А. Водій вантажного автомобіля Микита викинув побутове сміття на узбіччі лісу.

Б. Олена зберігала вдома травматичну зброю без спеціального дозволу.

В. Георгій жив з того, що продавав речі, які діставав із могил.

Завдання 2

(Джерело: с. 179–181. — Ремех Т. О., Пометун О. І. Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Літера ЛТД, 2017. 224 с.)

Розгляньте таблицю, де наведено види покарань у тому порядку, як їх описано в ККУ, — від найм'якшого до найсуворішого.

Скориставшись таблицею, складіть у зошиті переліки покарань, які:

- а) мають майновий зміст;
- б) пов'язані з обмеженням свободи особи;
- в) передбачають виконання певних робіт;
- г) стосуються військовослужбовців.

Види покарань

№	Вид	Стаття ККУ	Зміст	Міра
1	Штраф	53	грошове стягнення	30–50 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
2	Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу	54	засуджену за тяжкий чи особливо тяжкий злочин особу, яка має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, можуть позбавити цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу	–
3	Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	55	засуджена особа не може обіймати певні посади (наприклад, в органах державної влади) або займатися певним видом діяльності (наприклад, лікарською)	як основне покарання: 2–5 років; як додаткове: 1–3 роки

4	Громадські роботи	56	виконання засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, від яких визначають органи місцевого самоврядування	60–240 годин, не більш ніж 4 години на день
5	Виправні роботи	57	засуджений відбуває його за місцем роботи	від 6 місяців до 2 років із відрахуванням у дохід держави від 10 % до 20 % заробітку
6	Службові обмеження для військовослужбовців	58	засудженого не можуть підвищувати в посаді або у військовому званні; строк покарання йому не враховуватимуть у вислужі років (для призначення чергового військового звання)	від 6 місяців до 2 років із відрахуванням у дохід держави від 10 % до 20 % заробітку
7	Конфіскація майна	59	примусове безоплатне вилучення у власність держави всього або частини майна, яке належить засудженому	усе майно чи його частина
8	Арешт	60	тримання засудженого в умовах ізоляції	від 1 до 6 місяців
9	Обмеження волі	61	тримання особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням до праці	від 1 до 5 років
10	Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців	62	тримання військовослужбовців строкової служби в дисциплінарному батальйоні	від 6 місяців до 2 років

11	Позбавлення волі	63	ізоляція засудженого та поміщення його на певний строк у кримінально-виконавчу установу закритого типу	1–15 років
12	Довічне позбавлення волі	64	встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів, застосовується лише у випадках, спеціально передбачених ККУ, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк	–

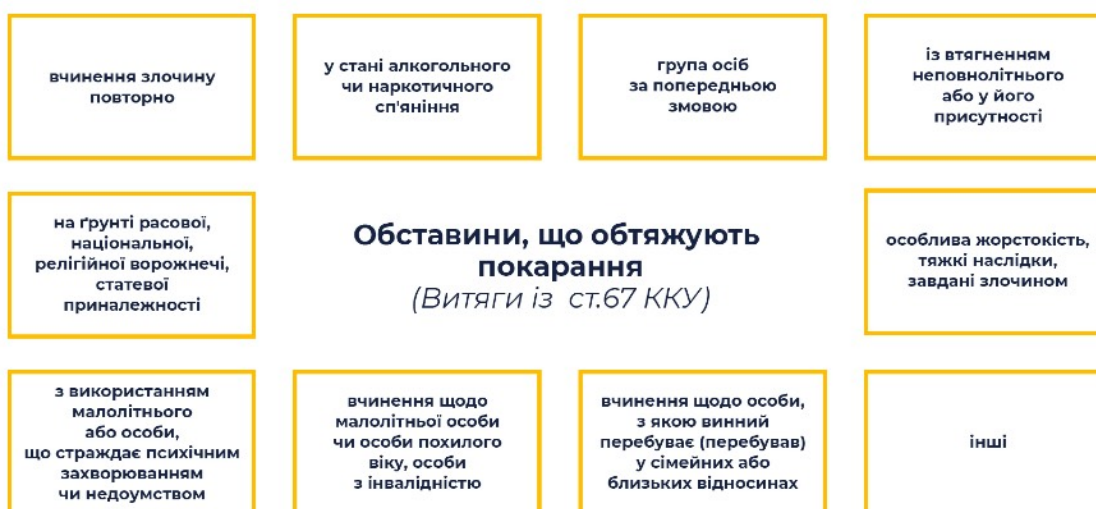

За кримінальне порушення може бути призначене лише одне основне покарання, до основного покарання може бути приєднане одне або декілька додаткових покарань

Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння (Витяги із статей розділу VIII ККУ)

Обставини, що пом'якшують покарання (Витяги із ст.66 ККУ)

Обставини, що обтяжують покарання (Витяги із ст.67 ККУ)

Рекомендовані джерела

Нормативно-правові документи:

1. Конституція України від 28.06.1996.
2. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018.
5. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015.
6. Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1027-р від 18 грудня 2018 р.
7. Типове положення про центр соціальної адаптації звільнених осіб, затверджено Наказом Міністерства праці та соціальної політики України №31 від 14.02.2006.

Підручники, посібники:

8. Кишеньковий довідничок. Основи права. / Автори-упорядники М. В. Бармак, О. Я. Бармак. Тернопіль: АСТОН, 2018. 416 с.
9. Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Д. Наровлянський. Київ: Грамота, 2017. 192 с.
10. Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / С. П. Ратушняк. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2017. 272 с.
11. Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. О. Ремех, О. І. Пошетун. Київ: Літера ЛТД, 2017. 224 с.
12. Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. М. Філіпенко, В. Л. Сутковий. Київ: Генеза, 2017. 208 с.
13. Дидактичні матеріали з правознавства / Е. Г. Фісун. Полтава: 2016. 109 с.

Відео:

14. Програма Захисту 22 Неповнолітні злочинці від 17.12.2012 року. Тривалість (14:11). Youtube канал «Поліція Львівщини». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-K9Ag2DY57g> .
15. Діти за ґратами від 22.03.2013 року. Тривалість (27:34). Youtube канал «UJJRP, Ukraine Juvenile Justice Reform Project». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pgrl1-ZtRKM&t=1308s> .
16. Люстратор. Спецпроект. Неповнолітні в'язні: як живуть діти в українських колоніях від 29.03.2016 року. Тривалість (45:54). Youtube канал «Телеканал 2+2». URL: https://www.youtube.com/watch?v=Sk5_BoDhkC0 .
17. Люстратор. Спецпроект. Яка доля чекає малолітніх злочинців після звільнення від 26.06.2016 року. Тривалість (44:42). Youtube канал «Телеканал 2+2». URL: https://www.youtube.com/watch?v=0pYadYy-x1g&feature=emb_logo .
18. Як не зробити із дітей злочинців. RE: ФОРМА від 07.09.2016 року. Тривалість (22:01). Youtube канал «hromadske». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fFWVv0Ok0DQ> .
19. Українське радіо: Небо над головами — короткометражний фільм про підлітків у виховній колонії від 18.06.2019 року. Тривалість (22:08). Youtube канал «Небо над головами». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zDy1flwaaGI> .
20. Чому у Прилуках закривають виховну колонію неповнолітніх та що буде з її працівниками від 19.12.2019 року. Тривалість (3:55). Youtube канал «Суспільне Чернігів». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b56OU7zLEoM> .
21. Відео дискусії документального фестивалю про права людини DocuDays UA від 11.12.2020 року: Rights now! Віч-на-віч: як знизити рівень злочинності шляхом діалогу? Тривалість (58:20). Youtube канал Docudays UA IHRDFF. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HI2JFyLMGMs> .

Веб-ресурси:

22. Юридичний інтернет-ресурс «Протокол». URL: <https://protocol.ua/ua/> .

23. Державна Установа «Центр пробації». Офіційний веб-сайт Пробація України: можливості до змін. URL: <https://www.probation.gov.ua/> .
24. Інститут миру і порозуміння. Чи покарання — єдиний шлях досягнення справедливості? Офіційний веб-сайт. URL: <https://rj.org.ua/> .
25. Державна Кримінально-Виконавча Служба. Офіційний веб-сайт. URL: <https://kvs.gov.ua/> .
26. Фейсбук-сторінка документального фільму «Небо над головами/ Heaven over your head» (2018). URL: <https://www.facebook.com/Heaven-over-your-head-157704018270762>
27. Фейсбук-сторінка державної установи «Мелітопольська установа виконання покарань 144». URL: <https://www.facebook.com/-144-1868339806784381/> .
28. Фейсбук-сторінка «Кременчуцька виховна колонія» Docudays UA. URL: <https://www.facebook.com/Docudays-UA-117299850139906> .
29. The Sherlock Holmes Society of London. A literary and social Society for study of the life and work of Sherlock Holmes and Doctor Watson. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.sherlock-holmes.org.uk/> .

Корисні статті та інші посилання:

30. Інформаційний бюлетень «Вісник центру суддівських студій». Тема номеру: Гуманізація кримінального судочинства. №2–3, 2004. URL: http://www.judges.org.ua/article/Vesnik_2.pdf .
31. Правовий порадишник для засуджених до позбавлення волі, зі змінами і доповненнями внесеними Департаментом з питань виконання кримінальних покарань. Видання здійснено в рамках впровадження проєкту «Подальша підтримка пенітенціарної реформи в Україні» Рамкової програми співробітництва Ради Європи та Європейського Союзу для країн Східного партнерства, 2016 рік. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/2D1%85.pdf> .
32. Проблеми впровадження відновного правосуддя в Україні та шляхи їхнього подолання обговорили в НААУ. Національна асоціація адвокатів України. Стаття від 24.09.2020 року. URL: <https://goo-gl.su/0PPCOwI> .

33. Діалог ефективніший за в'язницю / Н. Кузьма. Стаття від 17.02.2021 року. URL: <https://goo-gl.su/wO5r> .
34. «Дитяча злочинність». Кількість підлітків у виправних колоніях меншає, але злочини неповнолітні скоюють жорстокіші / Н. Коваленко, О. Лашенко. Стаття від 24.10.2008 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1332657.html> .
35. День з життя жіночої колонії для неповнолітніх — репортаж / М. Лебедева. Стаття від 28.03.2017 року. URL: <https://goo-gl.su/1h3kKPxn> .
36. Діти за ґратами. Чи готують колонії підлітків до повернення у вільне життя? / І. Штогрін. Стаття від 17.08.2018 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29438961.html> .
37. Кримінально-виконавча система України в 2019 році. Статистичний огляд від Громадської Правозахисної організації «Донецький Меморіал». Фрагмент доповіді «Дотримання прав ув'язнених в Україні в 2019 році». URL: <http://ukrprison.org.ua/articles/1581323348> .